FIATAL MŰSZAKIAK TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAKA

Kolozsvár, 1997, március 21-23

A TÖRTÉNETI ÉRTÉKŰ ZÖLDFELÜLETEK SZEREPE KOLOZSVÁR TELEPÜLÉSSZERKEZETÉNEK KIALAKULÁSÁBAN

Fekete Albert

A műemlék értékű zöldfelületek koruk, művészi- és történeti értékük által kultúrtörténetünk fontos részét képezik. Míg a hatóságilag védett építészeti alkotásokról felmérés készül, védetté nyilvánítási határozat születik, az épületek környezete általában kimarad az ilyen jellegű nyilvántartásokból. Megállapítható tehát, hogy a kultúr- vagy helytörténeti jellegű kertépítészeti értékek védelme nem megoldott, noha településszerkezeti és -ökológiai szerepük közismert.

A dolgozat célja kihangsúlyozni ezeknek a régiség-mivoltukban is értéket képviselő természeti együtteseknek a településszerkezeti szerepét, meghatározni helyüket Kolozsvár zöldfelületi rendszerében. Nemcsak városépítészeti és -történeti szempontból fontosak ezek a területek, rekreációs, pszicho-szociális tényezőként is nélkülözhetetlen szerepet játszanak Kolozsvár mindennapjaiban.

A rekreációs és ökológiai szerep mellett a zöldfelületek a település szerkezetének, a településképnak fontos elemeit képezik. Egy település zöldfelületi rendszere településrészeket, létesítményeket, épületeket választ szét, vagy éppen köt össze egymással, vagy a környező tájjal.

A városi zöldfelületek történetében fontos fejezetnek számít a történeti kertek kialakulása és fejlődése, hiszen a temetők mellett a főúri családok villakertjei, kastélyparkjai jelentették a települések szintjén az első nagyobb összefüggő zöldfelületeket. Annak ellenére, hogy ezek a területek nem egy tudatos településfejlesztési koncepció eredményeként jöttek létre, a későbbiekben fontos térszervező szerepet töltenek be a településszerkezet kialakításában.

A kolozsvári településszerkezet kialakulásában kétségtelenül lényeges tényezőként tarthatjuk számon Zsigmond király 1405-ben kiadott rendeletét, amellyel Kolozsvárt Szabad Királyi Város rangjára emelte. A szabad ipar és kereskedelem fellegváraként az addig különálló vár és város egy testté nőtt össze. Szabálytalan úthálózat és belvárosi tereinek rendszere a középkori városok mintájára a templomok és egyházi épületek köré szerveződött. (1. ábra)

1. ábra
Kolozsvár belvárosa a templomokkal és egyházi
épületekkel

Az első összefüggő zöldfelületet Kolozsvár esetében is, az akkor még városfalon kívül fekvő Házsongárdi temető jelentette, melynek megalapítását az 1586-os városi közgyűlésen rendelték el. Az esemény jelentőségét növeli az a tény, hogy törvény szögezte le, hogy ezentúl minden elhunytat, "mégpedig egytől egyig, személyválogatás nélkül" (1) a kijelölt helyre kell temetni. Ez a szigorú rendelet egy igencsak korai, de felettebb sikeres településszabályozási precedenst teremtett.

A modern értelemben vett várostervezés jóval később, a XIX. sz. elején indult meg Kolozsváron. 1820-ban megkezdtek a terhessé vált városfalak lebontását, az utcák kikövezését, kivilágítását.

A városfalak lebontása azonban nem eredményezte egy olyan sugaras-gyűrűs útrendszer kialakítását mint amilyen a korabeli párizsi példa nyomán Európa számos városában is kialakult (pl. Bécsben, Berlinben, Münchenben, Budapesten, Szegeden, stb.). Ezekben a városokban a lebontott városfalak mentén úgynevezett "zöld gyűrűket" alakítottak ki. Kolozsváron maradt a többé kevésbé sugaras útrendszer.

A kolozsvári utcák befásításának szükségességét a városi tanács 1879-ben mondta ki, a munkálatok kivitelezőjeként az 1866-ban alakult Sétatér Egylet nevezve meg. Ebben az időszakban azonban létezett már Kolozsváron néhány olyan nagyobb kiterjedésű, díszítő-rekreációs értékű zöldfelület, amellyel a terjeszkedő városnak mindenképpen számolnia kellett. Ezek a napjainkban már történeti értékű kertépítészeti alkotásként kezelendő zöldfelületek két nagy csoportot alkottak: a *magánkerteket* és a *közkerteket*.

A magánkertek többsége a nemesi családok palotáinak, villáinak kertjei közül került ki: a báró Jósika és a báró Kemény Ferenc féle kertek a Külmagyar utcában, gróf Kendeffy Ádám kertje a Külmonostor utcában, a Pákey-villa kertje a Majális utcában, a Mikó grófok nyárilaka körül kialakított 12 holdas park (az egykori gróf Bethlen Lajos kert), stb. Ez utóbbit gróf Mikó Imre a klasszicista stílusban épült nyárilakkal együtt 1859-ben az Erdélyi Múzeum Egyesületnek ajándékozta (a parkot az EME 1873-ban a frissen alakult kolozsvári tudományegyetem Növényteni Tanszékének adta el. Ezen a területen lett kialakítva Richter Aladár tanszékvezető által az Egyetem botanikus kertje).

A magánkertek egy másik csoportját az intézmények tulajdonában lévő kertek jelentették, amelyek közül az 1869-ben alakult Mezőgazdasági Akadémia arborétuma és tangazdasági területe érdemel említést.

A XIX. sz-i fokozott urbanizációs folyamat Európaszerte az első közparkok megjelenéséhez, és ezek számának gyorsütemű növekedéséhez vezetett. Noha már a XVIII. sz-ban is létezett néhány közkert Európa nagyobb városaiban, ezek a közkertek a nemesi családok magánkertjeinek megnyitása révén váltak nyilvánossá. Az 1813-as évet tarják a mérőöldkönek, amikor is a világ első nyilvános, bárki által látogathatónak tervezett közparkját, a budapesti Városligetet átadták a nagyközönségnek. Tíz évre rá megnyílt a második hasonló jellegű zöldfelület, a bécsi Volksgarten, majd sorra rukkoltak ki Európa fővárosai hasonló jellegű létesítményekkel.

Kolozsvár közkertjeit tekintve igencsak kedvező helyet foglalt el ebben a hierarchiában, hiszen az első kezdeményezések egy városi szintű közpark (a mai sétatér) kialakítására már 1812-ben megtörténtek.¹

A sétatérén kívül ott volt még a trencsinvárosi park, a Fásberek, a Pákey Lajos műépítész tervei alapján 1881-ben az óvárosi piac helyén létesült park, a Haller-kert, amelyet a Haller grófi család kapjoni ága alapított (Ez eredetileg magánkertként funkcionált, de az idők folyamán annyira nyitottá vált a nagyközönség előtt, hogy bárki látogathatta, és ezért még Népkertnek is nevezték), és a századokkal azelőtt létesült, azóta is egyre bővülő Házsongárdi temető (2. ábra).

A fenti felsorolásból is látható, hogy Kolozsvár múlt századi zöldfelületi rendszerének jelentős hányadát a rekreációs célú, történeti értékű zöldfelületek képezték. Ezek a létesítmények fontos szerepet játszottak a mai városszerkezet kialakításában, és nagyrésztük a modern Kolozsvár zöldfelületi rendszerének aktív részét képezi ma is.

A közeljövőben olyan település- és regionális tervezésszemlélet lenne kívánatos, amely a települések építészeti emlékei mellett az illető objektumok környezetével, a beépítés és a táji elemek kapcsolatával is számot tart. Ez lehetővé tenné a már meglévő zöldfelületek városképi és településszerkezeti elemzését, és egy fontossági sorrend kialakítását az -elsősorban történeti értékű- zöldfelületek fenntartását, rekonstrukcióját illetve restaurációját, valamint a kialakítandó zöldfelületek helyének meghatározását illetően.

¹ Ez volt az az év, amikor a város hat évre bérbe adta Meleg János szücsmesternek a "hangyásberket", hogy ott "bort, sert, méhsert, és élelmet árulhasson"(4), kikötve, hogy a bérlő "a füvest és az eperfákat nem bánthatja"(4).

Irodalomjegyzék:

1. Bálint István János: Kolozsvár , Polygon Kiadó, Budapest, 1989.
 2. Hegedüs István: A kolozsvári Város Széptő Egylet munkálkodása, nyomtatott Stein Jánosnál, Kolozsvárt, 1886.
 3. Jámbor Imre, Mezősné Szilágyi Kinga: A zöldfelület-tervezés fejlesztése, a belterületi zöldfelületek terhelésének, terhelhetőségének vizsgálati és értékelési módszerei, Grotta Táj- és Kertépítészeti Műhely, Budapest, 1995.
 4. Kövály László: A kolozsvári sétatér keletkezése és fejlődése , Magyar polgár nyomdája, Kolozsvár, 1886
- Fekete Albert okleveles kertészmérnök, tájépítész doktorandusz hallgató
KÉE, Tájépítészeti, -védelmi és -fejlesztési Kar, 1118 Bp., Villányi út 35.-43.
telefon: 166 5283, fax: 166 6220